

Per Bäckström
Bruno K. Öijer ligger rätt i tiden

(Svenska Dagbladet 24 september 1995)

I den senaste tidens snabba litterära modeskiftningar har det blivit sällsynt att en enda poet påverkar generation efter generation. Skulle man fråga unga svenska poeter som har debuterat från och med 70-talet vilken diktare som har betytt mest för dem, skulle man emellertid få ett bestämt namn till svar: Bruno K. Öijer. Den outsider-roll som Öijer har axlat i svensk poesi sedan sin debut *Sång för anarkismen* 1973 har gjort honom till den stora förebilden för unga lyriker i vardande.

Bruno K. Öijers senaste diktsamling *Medan giftet verkar* kom 1990. Efter att i ett antal år ha varit misskänd höjdes Öijer i ett slag från rockklubbarnas mörker upp till parnassen. Marken var väl förberedd efter att Peter Luthersson hade lyft fram Öijer som ett typexempel på 70-tals-poesi, i *Den svenska litteraturen* del sex (1990). När sedan Lars Gustafsson i en understreckare i Svenska Dagbladet (91.01.14) jämförde Öijer med Tranströmer, var bokens mottagande garanterat, trots en annars inte helt enig kritikerkår. Den renderade Bruno K. Öijer ett prestigefyllt stipendium. Nu, när giftet har verkat, kan man bara notera att Öijer verkar ha fallit tillbaka ned i tystnaden. En diskussion om honom pågår, men återigen bara i de subkulturella kretsarna.

Outsiderrollen har medfört att Öijer blivit offer för en mytologisering, där inte ens kritikerna har förmått skilja på författarattityden och personen Bruno K. Öijer. I stället för att läsa hans dikter för vad de är, har man läst dem genom bilden av den utlevande recitatören Öijer, vilket har medfört att han oförtjänt har drabbats av kritikerkårens onåd. En bidragande orsak var att Bruno K. Öijer i mitten av 70-talet fick ett stipendium som han växlade in i en kronor och spred ut i tunnelbanan. Det pris som Öijer fick betala var högt, eftersom händelsen möttes av ogillande. Kritikerna rullade jantelagen ett varv hårdare och bidade sin tid. När Öijer på första sidan i diktsamlingen *Spelarens sten* 1979 återgav ett brev från Allen Ginsberg, slog man till. Smakdomarna dömde ut Bruno K. Öijer som posör – en som trodde sig vara någon – i stället för att läsa brevet som en positionsbestämning som markerade vad ingen kritiker egentligen uppmärksammat: Öijers lyriska rötter hos just beat-poeterna Allen Ginsberg och Lawrence Ferlinghetti. Posörstämpeln bidrog till att även nästa bok, *Giljotin*, bemöttes njuggt, trots att den tillhör 80-talets främsta svenska lyrik.

Vad man har vägrat se i Bruno K. Öijers produktion är den konsekvens med vilken han har genomfört sin diktarroll. Han har odlat utanförskapet ända från tiden med

tidskriften *Guru papers*. Öijer ville från början stå fri från alla kulturpolitiska bindningar, för att kunna leva sin poesi ärligt i enlighet med traditionen från Rimbaud. Samtidigt influerades hans poesi av den surrealistiska samhällskritik som Bob Dylan formulerade efter sin stilkantning vid mitten av 60-talet. Öijer intar en anarkistisk non serviam-position, något som Lars Gustafsson också påtalade i sin understreckare. Gustafsson missförstod dock denna hållning när han skrev: "i Öijers dikter är denna trotssituation ytterligt komplicerad, ty det är *de andra* som anklagas för förnekelse och poeten som vägrar att föra denna *förnekelsens tradition* vidare". Den förnekelse Öijer tillskriver andra människor är ett förnekande av livet. Öijers utanförskap har inga andra komplikationer än de som kritikerna har försett det med. Han är medveten både om vad som gäller för att överleva på den litterära marknaden, och om sitt eget värde, vilket framgår av Rolf Börjlinds intervjubok *Nya tider Nya änglar* (1976):

I ett historiskt perspektiv, när dom här presslögnerna och deras jävla gift runt våra huvuden är borta, så *står* det ju där, i texten, var jag stod nånstans. Alla kan se att: den *här* mannen var den ende som var renhårig, i jämförelse med dom som spelade socialistapor och ljög hela tiden.

Denna avgränsning mot vänstern paras med ett lika kraftfullt avståndstagande från borgarna och "den förbannade kultureliten". Det är de svaga och värnlösa i samhället som Öijer ömmar för, vilket märks inte minst i hans dikter. Det är också i sårbarheten som man främst ska söka anledningen till revoltattityden. Denna blir en position utifrån vilken en känslig person kan dikta.

Medkänsla i kombination med upprorsanda är något som Bruno K. Öijer konsekvent har odlat genom alla sina diktsamlingar. Siar-positionen går som en röd tråd genom hela hans produktion, något som blir tydligt när man läser hans *Samlade skrifter*. Den mest kända dikten ur debuten är "jeanne d'arc, allting blöder...". Dikten är en protest mot all överhöghet och maktmissbruk, men den visar också en stor medkänsla med Jeanne d'Arc.

jeanne d'arc! jeanne d'arc!
stanna kvar i gräset
du är skicklig med nålar
du har två kinder
tag inte emot den vita rustningen
det finns inget orléans
värt att försvara
sjunk inte på knä inför kungarna

jeanne! de kommer att förråda dig
de kommer att utnyttja dig
du är tretton år
följ kvällen med ögonen
stanna kvar i gräset
varje sökande måste misslyckas

Det är skildringen av en av de små och värnlösa, som tvingas att agera maktens redskap i ett ont syfte. Maktens Orléans är inte värt att försvara. Diktens drivkraft är en betvingande rytm, det talade ordets rytm, beat-poeternas signum.

En förhöjd livskänsla märks också i dikten "Hey ängel" ur diktsamlingen *Giljotin* 1981. Dikten står närmare den dylanska rocklyriken till sin form och diktion, med sitt anaforiska omtagande av titeln genom hela dikten, som ett inre omkväde.

hey ängel, jag talar sanning
hey ängel, jag luktar resväska och billig bourbon
men New York är okay, varken mer eller mindre
hey ängel, det är så enkelt
den som ligger med livet bestraffas
den som ligger med döden hyllas och belönas

Trots att det ligger åtta år mellan dikterna, är det ingen egentlig skillnad i deras anda utöver det faktum att den sista dikten är storstadspoesi.

Den senaste samlingen, *Medan giftet verkar*, innehåller nästan enbart lågmäld poesi. Helt har Öijer dock inte övergivit sin tidigare position, vilket märks i samlingens avslutande "Skisser till ett av dödens tal". En dikt som hör till en av vårt årtiondes verkligt stora:

jag var spådd, spådd att
bli spådd, spådd lägga
en väg ut härifrån, jag var
spådd syssla med sänt, spådd pressa
naglar av morfin i
jordklotets kött, spådd se
landområden ligga
i ryckningar, spådd se gigantiska
kroppsceller domna bort, vältas
omkull och stänkas ut på

flimret av vita lakan sträckta
från pol till pol, spådd
att bli spådd, spådd blixtra
i ett sfäriskt kranium där milslånga
stämband kallade mej vid
olika namn

Dikten är, om möjligt, skriven utifrån en än mer eleverad siar-position än tidigare. Det är ett rytmiskt sammanhållet bildflöde, framdrivet med en våldsam frenesi. Det expansiva draget i Öijers poesi är ingen pose, den är en oskiljaktig del av hans skapande. Den här dikten är det närmaste vi på svensk mark har kommit beat-poesi när den är som bäst, som Allen Ginsbergs "Howl".

Parallellt med denna siar-position, finns en utveckling i Bruno K. Öijers poesi mot allt större kompression och koncentration. Denna utveckling inleddes redan med den tredje diktsamlingen *c/o NIGHT* 1976. I *Giljotin* har kompressionen drivits längst. Här samsas poem av typen "Hey ängel" med lyrik där reduktionen är helt genomförd. Samlade i avdelningen "Confetti" finns dikter som ofta inte är mer än några rader, och där oftast en enda bild blir bärande. Detta är en poesi som har likheter med imagismens sökande efter den komprimerade bilden. En av de mer pregnanta dikterna är LXXXVII: "ditt rike / ska gälla tills / tändstickan brunnit ut". Det är en eftertänksam poesi av helt annan karaktär än den rimbaudskt siande eller den beat-influerade. Samtidigt är det en poesi som i likhet med de längre dikterna bärs av den välfunna bilden.

Koncentration är något som också karakteriserar *Medan giftet verkar*. Huvuddelen av dikterna fångar i korta bilder en känsla eller en stämning.

spåren av dina händer
i dom dovblå tapeterna
vid dörrposten
som om du tagit stöd
och velat skjuta ifrån dej
din kropp, resterna
av ditt väsen

Det som vid första anblicken verkar vara idyllpoesi, får en stark känsloladdning i och med den avslutande bilden. Den öijerska vägran att inordna sig märks ofta tydligt i dikterna, men inte alltid lika explicit som inledningsraden i detta diktutdrag.

jag köpslår inte
det tog mej oräkneliga dygn att
framställa *lågan*
allt för många dygn för att jag ska
dra tillbaka min hand ur den

Vad den lugna, nästan resonerande stilen och den komprimerade formen visar på i Öijers utveckling är just en formell förändring. Innehållet vittnar däremot om konstansen i hans tankevärld. Öijers utveckling från ett expansivt uttryckssätt till ett koncentrerat, innebär i själva verket en rörelse från det desperata upproret till en tyglad desperation. Slutresultatet är en aforistiskt tät dikt.

Vad var det då som gjorde att Bruno K. Öijer i och med sin diktsamling *Medan giftet verkar* plötsligt blev accepterad av de finkulturella företrädarna? Boken är ju ett led i den formella utveckling som Öijer har genomgått, och samtidigt en del i den kontinuitet som jag här har visat på. Att de formella experiment som man såg spår av ännu i *Giljotin* nu är borta, kan inte vara orsaken till Öijers "andra genombrott". En trolig orsak är snarare att Bruno K. Öijers författarattityd plötsligt ligger rätt i tiden igen, efter stämpeln som posör under det skriftmedvetna 80-talet. Den genreblandning som blivit legio, där författare inte sällan tar sin inspiration från andra medier än den litterära kanon, och då gärna ur populärkulturen, har blivit allmängods som kritikerna kan relatera till. Detta gör också att referenser till Bob Dylan i dag är självklara i recensionerna. Kopplingen mellan rockmusik och Öijers egna uppläsningar blir helt naturlig. Öijers stil och form blir möjliga att härleda till hans egna rytmiska recitationer, som Mikael van Reis skriver i sin recension av *Samlade dikter* i GP: "Versalerna skall fraseras så att de fräter på slösinnets fettvalkar". I den pågående urbaniseringen kan man plötsligt identifiera sig med Öijers nattliga stadsscener, de täta dikterna blir i dubbel bemärkelse målningar i genren *nature morte*.

Den främsta orsaken till Öijers framgång med *Medan giftet verkar* står dock att finna i att den sårbarhet som har blivit tydligare för varje diktsamling, här framstår i all sin nakenhet. Bruno K. Öijers förmåga att hitta de träffande bilderna har tidigare (med avsikt) dolt detta faktum, men här ingår bildskapandet i en fulländad symbios med Öijers utsatthet och medkänsla. En symbios som redan i *Giljotin* skapade några av de hudlösaste versraderna över huvud taget i svensk poesi:

jag stod bara kvar ett tag och såg på mina löv
gula lyste till

röda lyste till i det hastiga mörkret
som fallna händer på ett asfalterat kortbord
timmen innan gryningen

och farväl, jag har aldrig haft mycket att säga
farväl, jag vill, jag vill att skräcken tar slut